

Станичний військовик

У довоєнну пору багато хто густозаселений хутір Заріччя, що розкидався неподалік Невіркова (нині Корецький район Рівненської області), називав селом. Тут здавна пролягли вулиці, на яких стояло більше 60 дядьківських садиб, крилами вимахував вітряк, плюскотіла риба у ставу, процвітала приватна торгівля у місцевих лавці та шинку. До офіційного статусу села бракувало лише власної церкви. Якби тамтешні господарі дуже захотіли, то мали б і її: від полів, садів і ферм одержували непогані прибутки. Тож в складчину могли звести. Але не поспішали, користуючись тою, що знаходилася на відстані якихось сімсот - тисячу кроків у густозаселеному Невіркові. Точніше, тут діяло два храми громад різного віросповідання - православний і католицький. До першого у свята чи з нагальної необхідності у богослужінні сходилися корінні жителі, до другого - прибулі поселенці. А останніх за роки польської влади вкоренилося кілька десятків сімей, починаючи від колишніх „уродзонних" шляхтичів чи заслужених перед „ойчизною" мужів Речі Посполитої до звичайних осадників чи запрошених на „креси всходні" мазурів з-під Любліна чи Познані.

В Заріччі, як і скрізь, людям велося по-різному: хтось у теплі та добрі, а комусь доводилося часом з квасом, а порою і з водою. Приходьки ніколи не вибивалися у заможні, але й ні в кого не просили хліба. Мали власне середнє господарство, з діда-прадіда сумлінно працюючи на землі. Так тривало, доки всі в родині були дужими і живими. Та доля розпорядилася, щоб наприкінці панування поляків сім'я Приходьків поріділа, і Петрові, синові Гаврила, довелося з ранніх літ самому добиватися куска хліба, аби не піти у світ з торбиною. Відтак хлопець навчився шевцювати. Домігшись свого, взявся латати та шити взуття на замовлення не тільки хуторян, а й мешканців ближніх поселень. Тож до його хати завше була протоптаною стежка.

За роботою Петро замало не залишився вічним парубком. Та стався випадок, коли він пильніше приглянувся до молодшої за себе на 13 років дівчини Ольги Ковальчук. І тоді збагнув, що то саме його половина для сімейного щастя. На диво, обраниця при сватанні не піднесла „гарбуза", а подала йому рушники, хоча й сама ще не надівувалася. Весілля відсвяткували у 1939 р., сподіваючись трохи привести до ладу з допомогою тестя Харитона Йосиповича господарство, а тоді вже й наповнити спільне гніздо галасливою дітворою. Проте склалося не так, як гадалося.

Вже з перших днів знайомства з Червоною армією і більшовицькими уповноваженими, що заходилися за допомогою створеного комітету бідноти роздавати панські, осадницькі й церковні землі, Петрові вдалося

збільшити спадковий наділ поля. І мав серйозний намір зайнятися рільництвом, полишивши шевцювання. Та не встиг зібрати й першого врожаю, як ті ж представники від радянської влади взялися переконувати, що незаможникам буде легше жити в артiлі. Тож квапили писатися до колгоспу і передавати туди не тільки домiряні ґрунти, але й віддавати нажиті попередніми поколіннями Приходьків. Молодий господар почав ремствувати:

- Та що це за порядки такі у більшовиків, коли одного дня обдаровують хлібом, а другого - з хати селянина забирають його, а на додачу ще й кажуть віддай сіль і воду? Як же жити?

За подібні висловлювання замало не дійшло до арешту. Врятувало втручання умудреного літами Петрового тестя Харитона Ковальчука, який у своїй хаті не тільки пригостив „чим бог послав" уповноваженого з новоствореного Межиріцького району, але і подав заяву до колгоспу. Наполіг так же вчинити і зятеві, який хоч начеб і змирився з втратою кількох гектарів родинних угідь, але в собі затаїв злість на кривдників. Тож коли в червні 1941 р. німці напали на Радянський Союз, і у селі було оголошено мобілізацію чоловічого населення на фронт, Петро Приходько не захотів ризикувати життям заради облудної влади. Не мав прихильності і до швабів (так місцеве населення називало полчища Гітлера), що увійшли на початку липня і нахрапом заходилися збирати „контингент" продуктів харчування для окупаційної армії, забороняючи людям для домашніх потреб забивати худобу, перемелювати зерно на борошно у вітряках.

У Заріччі та сусідніх поселеннях було відомо, що 33-річний чоловік двадцятилітньої Ольги Ковальчукової вмiє справляти черевики і чоботи. Тому вже глибокої осені 1941 р. до хати Приходьків, під виглядом шуцманів чи відпущених з таборів полонених червоноармійців, почали топтати стежку повстанці „Поліської січі", які квартирувалися у ближніх лісах. З їх розмов майстер дізнався про чималі сили, зібрані Тарасом Бульбою-Боровцем для збройного супротиву окупантам. Не проти й сам був до них влитися, та коли у сім'ї про це заходило, зразу ж втручалася дружина з своїм коротким запитанням:

- А я? Що мені робити?

Тоді і дещо пізніше до Петра також приглядалися знайомі командири УПА. Вони були обізнані з його непоганими природними організаторськими здібностями, вмінням читати й писати, але деякий час не давали йому серйозних доручень. Обходилися лишень замовленнями на лагодження старого і пошиття нового взуття для себе та рядових вояків. А ще інколи станичний військовик села Невірків Олексій Поліщук кликав на допомогу при термінових завданнях: збирати і доставляти у призначені місця харчі, одяг, полотно на рятівні пов'язки пораненим, коней для верхової їзди. Вочевидь, у перший та другий роки війни не було особливої потреби у мобілізації чоловічого населення до лав підпільних українських формувань, оскільки вистачало добровольців. Останні без найменшого примусу спершу проходили відповідний вишкіл і тільки тоді ройові та сотенні брали їх на бойові операції. Людей щадили, заодно створюючи, на

всяк випадок, резерв. У ньому деякий час і перебував Петро Приходько, дружині якого Бог все не посилав діток.

Нарешті, у листопаді 1943 р., в нічну пору, до садиби шевця завітав озброєний багатозарядною автоматичною гвинтівкою Іван Козяр з сусіднього Щекічина. Господар, як нерідко траплялося раніше, приготувався прийняти тузень чи мішок заношеного взуття та матеріалів для його відновлення. Та замість чергового замовлення прибулий наказав:

- Вранці вам слід з'явитися до нашого села і там знайти Василя Жильчука. Деякий час будете у його розпорядженні.

- А це ж з якого дива?

- Така вимога підрайонного „Богдана”.

Дружина Петра при розмові не була присутня, проте жіноче серце підказало, що знічев'я підпільники озброєними до будинків не заходять, нехтуючи небезпекою потрапити на очі німецьких засідок чи патрулів. Тож швиденько звелася з ліжка, накинула на свої плечі велику теплу хустку, вийшла до кухні, де упівголоса гомоніли чоловіки. Останні при її появі зразу ж вмовкли, охоплені подивом. Першим отямився Приходько:

- Ну, чого ж було вставати? Все у порядку. Ми поговорили і я вертаюся спати.

- Кудись викликають чи посилають? - поцікавилася Ольга, не побачивши принесеного взуття для лагодження.

- Кажу ж бо - йду спати, - і вже до посланця зверхника. - Добре, я все зрозумів. Раз треба - навідаюся.

Вже, коли за Козярем господар взяв на засув вхідні двері до хати, дружина Приходька ще довго допевнялася, чого той завітав. І чоловік мусив зізнатися про таємничий виклик до Щекічина. А почувши прізвище того, кого мав відшукати там її Петро, жінка заспокоїлася:

- Та це ж добре знайомий мого батька. Зараз займає якусь посаду у тамтешніх підпільників.

Як потім з'ясувалося, Ольга й справді мала рацію: Василь Жильчук був старшим над станичними тамтешнього терену. Він і посилав Петра Приходька у село Залізницю на навчання керівників низових осередків. Туди, за розпорядженням надрайонного провідника ОУН Чорного, зійшлося з довколишніх сіл близько 50 дужих хлопців та чоловіків. Термін підготовки обмежувався десятьма днями, оскільки сюди дуже швидко у зворотньому напрямку наближався фронт. УПА готувалася до навальних нападів на місцеві гарнізони гітлерівців, їх укріплення, залізничні магістралі, обози, щоб уникнути затяжних сутичок німецьких і радянських військ, під час яких найбільше могло б постраждати місцеве населення. Практично йшлося про захист мирних людей від тривалих бомбардувань з повітря, артилерійських дуелей, кровопролитних перестрілок із ручної зброї. Навчені станичні військові у кожному селі повинні були подбати про найпростіші засоби захисту дітей, жінок, стариків. З цим до початку боїв передбачалося викопати та обладнати достатньо підземних криївок, визначити безпечні місця у лісах, створивши там надійні припаси харчів та одягу. Під час навчання Петру Приходьку підпільники дали псевдонім „Осока”.

Щоб навчання надійно засвоювалося на практиці, кожного з підготовлених низових організаторів на деякий час розкріпили за досвідченими станичними військовими. Петра Приходька призначили під руку Олексія Поліщука в Невіркові. Походивши з тиждень у помічниках, недавній швець став станичним військовим на своєму хуторі Заріччя. Забезпечили його зв'язковою Яриною Ткач, яка мешкала у Невіркові.

Петро Приходько без найменших зволікань часу справді розгорнув належну діяльність. За його порадою у деяких садибах господарі викопали власні криївки, в багатьох обійстях Заріччя мешканці облаштували надійні схрони для зерна, борошна, м'ясних продуктів. Попередив, а потім і сам перевіряв, щоб в усіх, хто мав власних коней, були справними вози на випадок масової евакуації населення до безпечних місць, в разі можливих боїв німців з наступаючими силами червоноармійців. А при наближенні фронту до села, за домовленістю з підрайонним Богданом, заходився, за допомогою надійних спільників серед селян, збирати зайвий теплий одяг та найнеобхідніші харчі і складати у найвіддаленіших від доріг садибах хуторян та неподалік Жорнівського лісу. Все робив так, як і вимагали командири при навчанні станичних військових. І навіть більше: з власної ініціативи організував добове чергування чоловіків на підпорядкованій території та кінних роз'їздних вивідувачів поза хутором. Вони мали при появі будь-якого війська оповіщати населення передзвонком у шматок рейки, підвішеної посеред густозаселеної вулиці.

Не знав дбайливий станичний та його безпосередні зверхники, що перед наближенням до кордонів західних областей України фронтові командири Червоної армії одержали таємний наказ від Ставки головного командувача: не вступати у будь-які стосунки з місцевими несанкціонованими радянською владою збройними силами опору окупантам. Виходило, що не дозволялося патріотам краю спільно з наступаючою армією дбати про збереження мирного населення.

Вже напередодні Різдвяних свят 1944 р. все гучнішими були артилерійські канонади 121-ї Гомельської стрілецької дивізії, що підходила з півночі, та 13-ї армії, яка рухалася зі східного боку. Людвипільською (нині Соснівською) дорогою майже цілодобово тяглися німецькі механізовані та гужові колони відступаючих військ. Більшість прямувала на Межирічі. Деякі з них, аби скоротити шлях, на перехресті біля Невіркова завертали праворуч на це село і поспішали до Вовкошева, а там - на Липки, Синів і до шосе Київ - Львів. Складалася зручна ситуація для нападу на окремих транспорт, щоб добути зброю, військове спорядження. Але на це не наважувалися навіть гарячі голови, яких немало було у місцевих підрозділах УПА. Причина - до краю роздосадувані невдачами гітлерівці за кожний постріл у їх бік винищували все і всіх, хто потрапляв на очі. Про це був попереджений і Петро Приходько. Тож спровадивши у безпечне місце жителів тих садіб, що стояли вздовж дороги, він слідкував, аби не допустити знищення хутора Заріччя.

Червоноармійці у довколишні села вступили на Василя (Новий рік за старим стилем). Не встиг Петро і такі, як він, їх добре роздивитися, аж до хутора нагодилися „свати” польового військкомату. І треба ж так, щоб

потрапити до них на очі, повертаючись з гостей від тестя Харитона Ковальчука. Четверо солдатів, озброєних автоматами, і офіцер перестріли Приходьків недалеко від їх двору.

- Хто такі? - поцікавилися для годиться.

- Тутешні ми, он наша хата, - відчуваючи щось недобре, відказала дружина Ольга. - Святкуємо Водохреща.

- Ідьот война, а ви празднуете? Не харашо, - ближче підступився до сімейної чети офіцер і коротко пояснив, що для наступаючої Червоної армії потрібне поповнення з місцевого звільненого населення, дивлячись на Петра поцікавився: - Ви хатіте служіть у доблестних саветскіх вайсках?

- Та хто його знає. Не думав...

- Він же у мене хворий нутрошами, - заступилася за чоловіка Ольга, - хто ж там йому буде різні каші варити?

- Не переживайте, - весело засміялися солдати, - нас в основному годують лише кашами.

- Разговорчіки, - офіцер різко припинив жарти, заглядаючи на наручний годинник. - На сбори вам, гражданин, даю десять мінут. Хаменка, правадіте в дом і вместе без апазданія вазвращайтесь абратна. Ясна?

- Так точно, таваріщ старший лейтенант, - відчеканив служивий і майже силоміць заходився виконувати нелегке завдання.

Того дня із Заріччя на фронт взяли близько десяти місцевих поселенців чоловічої статі віком від 18 до 50 років. Новобранців деякий час навчали військової справи, не розлучаючи. Потім кожному визначили свій напрямок. Петра Приходька спровадили на Прибалтійський фронт, полкам якого доводилося битися з німцями за Литву, Латвію, Естонію, Східну Прусію. Скрізь вистачало і атак, і відступів з оборонами, і холоду, і голоду. Та найбільше - крові і пожеж. Про це він спершу з болем описував дружині, заспокоюючи її, що він навмисного зла нікому не чинить, а тому й допоки залишається живим і неушкодженим. І не знав солдат, що його листи переглядають у спецвідділі. Лише „відсіяні" потрапляли до Ольги, на що вона скаржилася чоловікові.

У постійних боях збігали місяці. Хоча й кажуть, що можна звикнути лише до добра, але Петро Приходько переконався - із злом також треба вживатися. Якось у липні його піхотний полк перекинули комусь там на виручку під Псков. Між ним і містом Острів німці, надійно окопавшись, затримували наступ ударних сил Червоної армії. Командування квапило піхотинців будь-якою ціною прорвати оборону противника. Солдатам довелося майже без перепочинку пориватися в атаки. Під час однієї з таких, ворожа куля влучила у ліве передпліччя Приходька. Отам він, стікаючи кров'ю, вже було прощався з білим світом. Розумів, що рана сама собою не смертельна. Для початку вистачило б втручання санітара, щоб затамувати її. Та де ж його взяти, коли навколо від розривів мін і снарядів день перетворився на ніч. Мусив власними зусиллями рятуватися, затиснувши здоровою рукою рану на ушкодженій. Так і знепритомнів. Очуняв від лагідного:

- Потерпи, браток, хвилинку. Лишень відтягну тебе он до ближньої воронки. Там і перев'яжу, - схилившись над Петром, ласкаво мовила

невідома жіноча постать, яка йому нагадала дружину Олю. - Можеш рухатися?

- Кажіть куди, сам перебіжу, - хоробрився, але підвестися не зміг.

Після перев'язки та ковтка спирту з фляги, що носила із собою санітарка, Петрові дещо полегшало. Тож хоча медсестра й наказала йому зачекати у глибокій схованці після вибуху снаряда, доки закінчиться бій, він самотужки зумів покинути пекельну місцину. За ліском знайшов і польовий шпиталь. Звідти Приходька і десятки подібних йому відправили на лікування до різних стаціонарних медичних закладів. Йому випало подорожувати аж до залізничної станції Яр Удмуртської АРСР. Там довелося затриматися ще на три місяці. І хоча лікарі робили все можливе, проте Приходько не уникнув інвалідності: ушкоджена рука залишалася неслухняною, звисаючи від плеча, як нежива.

Повернувся фронтовик до своєї домівки у листопаді 1944 р. На ту пору уже було відкритим протистояння сил УПА і більшовицької влади. Остання, маючи потужний каральний апарат, диктувала свою волю через публічні звернення у листівках, усних виступах представників компартії, рад, міліції, прокуратури. Зводилося все до того, що усім „учасникам бандформірований" треба вийти з повинною і скласти зброю. Тих, хто справді у роки німецької окупації чесно боровся з ворогом заради волі і свободи рідного краю, подібні грубі випадки більшовицьких властей ображали. Чому їх називали бандитами на своїй землі? Адже вони за межі власних територій не виступали, намагаючись когось у ближніх Білорусі, Литві, Польщі чи деінде пограбувати, посягнути на релігію, культуру, традиції, мову цих народів. Вони були у роки відступів і масової здачі в полон Червоної армії променем надії для народу Західної України. Та не тільки Західної. Якраз за ініціативою Тараса Бульби-Боровця, Степана Бандери, Андрія Мельника і було організовано народну боротьбу з німецькими окупантами. І хоча цього ніколи не визнавали радянські історики, а тим паче політики, але правди нікуди не дінеш - на ґрунті самооборони підпільників Волині і Галичини зародився партизанський рух „червоних". Тепер у цьому неважко переконатися, заглянувши до відповідних документів тої пори.

Як водилося у ті роки, невдовзі Петра Приходька відвідали „хлопці з лісу". Бо лише там змогли уціліти справжні патріоти. Розпитавши, що та як довелося воювати, запропонували після деякого перепочинку знову стати станичним військовим у Невіркові. Погодився. А в січні наступного року вже й приступив до виконання раніше знаних обов'язків. На цей раз ті обов'язки дещо відрізнялися від попередніх. Змінилися і зверхники. Попереднього підрайонного військ УПА „Богдана" змінив „Туча", він же й „Галкін", районним став „Незнайка". Приходька вони та інші підпільники стали називати „Грабчаком". Подібна конспірація, вочевидь, була виправданою. Адже, сталінські винищувальні каральні загони підсилювалися донедавна фронтовими підрозділами військ НКВС, що мали неабиякий досвід бойових дій. Вони невеличкими гарнізонами розквартирувалися майже у кожному великому селі. Серед них був і Невіроків.

Якщо війна з гітлерівською Німеччиною завершувалася, то офіційно неоголошена війна з українським підпіллям помітно розгорталася. В умовах нічного патрулювання військових із засідками на узліссях, перехрестях доріг, віддалених хутірських садибах, Петрові Приходькові все ж таки вдавалося заготовляти у населення харчі та одяг, доправляючи на зарання обумовлені місця, добирати поповнення для військ УПА, згідно оголошеної Центральним проводом мобілізації чоловічого населення від 17 до 40 років. Він був впевненим, що ризикує в інтересах свого народу, його незалежності. Найчастіше ходив селом та хуторами з начинням шевця, начеб шукаючи заробітку. Безперечно, не всі, кого він заносив до списків можливих рекрутів приймалися до лав борців, небагато з них успішно пройшли перші випробування на стійкість заради ідеї, проте продовжував робити доручену справу.

У повсякденних турботах непомітно збігла зима. Сподівався, що з настанням тепла стане легше обходити розставлені пастки: пряма суха стежина завжди коротша за довкружний протоптаний шлях. Та не врахував, що цю істину зрозуміли і його недруги. Якось надвечір'ям, повертаючись з віддаленої хутірської садиби до свого двору після чергової зустрічі з керівником районного проводу ОУН „Чорним”, Петро Приходько в чистому полі зустрів військових. Під конвоєм його привели у Невірків, передали представнику армійської контррозвідки „Смерш”. Після короткого допиту, той, почувши, що інвалід війни заробляє кусок хліба лагодженням та пошиттям взуття, ладився відпустити. Та втрутився присутній енкаведист:

- Ти, чоловіче, щось дуже часто буваєш у різних кутках села і на хуторах. Пам'ятаєш, як зустрічалися?

- А чого ж, сержанте. Ви мене тоді допитували, чи не бачив я бандерівців.

- На цей раз знову цікавлюся - то зустрічався з ними чи ні?

- Ні, майже до заходу сонця латав у знайомого діда чоботи. А як вийшов з хати, зразу ж мене ваші орли взяли на „мушку” і привели сюди. Якби йшов сам, можливо б кого і зустрів.

- Все ж таки, я тебе заберу з собою у Межирічі. Може там щось конкретне і пригадаєш.

- Але ж - це беззаконня! Я - фронтовик, а ви мене заарештовуєте без провини.

- Не хвилюйся, поговоримо, то знайдемо і причину. Для цього й затримуємо.

І справді знайшли. Серед тих, хто раніше потрапив до „буцегарні” райвідділу міліції, знали шевця Петра Приходька із Заріччя. Без злого умислу бовкнули, що в роки німецької окупації він там був станичним військовим УПА. Добре виконував обов'язки. Чи порвав він зв'язки з підпільниками після фронту, не відають. Через деякий час для органів дізнання стало зрозумілим, з ким вони зіткнулися: решту таємниці розголосили під тиском „свіжовилонені” учасники підпілля, з якими йому не так давно довелося безпосередньо співпрацювати. Так що вже наприкінці квітня 1945 р. Петро Приходько для слідчих органів став

заарештованим, на нього заведено карну справу під номером 2320 за статтями 54 - 1"а" і 54- 11 КК УРСР.

Допити тривали напрочуд інтенсивно. У більшості випадків бралися до уваги свідчення тих, хто стверджував участь Приходька в лавах УПА. Серед них були й жінки, котрі за подіями слідкували лише через плітки. Вони охоче переказували десь почуте, добавляючи трохи власного вимислу. І це сприймалося, на першій порі, як успіх у викритті небезпечного злочинця. Сам же Приходько, зрозумівши, що на себе не треба брати зайвого, зізнався про співпрацю з УПА „за німців", але категорично відкидав найсерйозніші свідчення такої участі після приходу Червоної армії. Такі документи слідства потрапили на початку серпня 1945 р. до воєнного трибуналу Львівського військового округу. Звіди невдовзі їх повернуто з грифом „на дорозслідування".

Розпочався новий цикл дізнання. Його організували спеціалісти обласного рівня, які відсіяли „жіночі" плітки, залучили у свідки місцеву інтелігенцію, сусідів, рідних. Тоді ж конкретно поцікавилися чи справді Приходько у лавах Червоної армії воював з німцями, коли забраний, ким, де перебував, де одержав поранення? На кожне з поставлених запитань вимагали довідки, юридичні підтвердження. На захист зятя виступив тесть Харитон Ковальчук, сусід Нестор Олексійчук, вчителька місцевої школи Надія Горбова та багато інших. Хоча вони з чуток і знали, що Петро Приходько причетний до націоналістичного руху, але про це вмовчували. У ході повторного слідства спростована й чуток, що ніби Федора Мельничук під час війни просила Приходька, аби він відпустив додому з війська УПА її сина Володимира, а замість нього забрав його батька. З'ясувалося, що син літньої жінки також був на фронті, а її чоловік Степан помер на початку 1941 р. Подібні метаморфози спливали на поверхню щодо деяких інших попередніх „доказів" провини. Як у першому, так і в другому розслідуванні ніхто не підтвердив, що Приходька бачили при зброї. Виходило, що чинити примусу він не міг.

Збігали дні, місяці. Нарешті 19 березня 1946 р. на підставі зібраних матеріалів слідчі УНКДБ видали постанову про припинення карної справи №2320 і Приходька П.Г. звільнено з-під варті [1]. Але навіть після оголошення цього документа він не зміг зрозуміти, як так склалося, що його більшовицькі власті мордували замало не рік за допомогу підпільникам в організації опору проти німецького поневолення. То хто ж тоді справжній окупант на цій благословенній землі?